

**Національна академія наук України
Інститут регіональних досліджень**

**ІНФРАСТРУКТУРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННИХ РИНКІВ
ПРАЦІ В УКРАЇНІ**

Монографія

Львів – 2013

Інфраструктура забезпечення розвитку транскордонних ринків праці в Україні / Н.А. Мікула, Ю.О. Цибульська та ін.; відп. редактор д.е.н., проф. Н.А. Мікула - Львів: Інститут регіональних досліджень Національної академії наук України, 2013. - 202 с.

В монографії представлені теоретико-методологічні засади інфраструктурного забезпечення функціонування транскордонних ринків праці, виявлено, що міжрегіональні диспропорції економічного розвитку в транскордонному просторі обумовлюють виникнення активних міграційних процесів, що зумовлює необхідність розробки пропозицій до формування державної міграційної політики щодо розбудови інфраструктури транскордонних ринків праці та їх входження у мережу європейських транскордонних партнерств.

Рекомендовано науковцям, працівникам регіональних та місцевих органів влади та самоврядування, підприємцям, викладачам та студентам економічних спеціальностей.

Авторський колектив:

- д.е.н., професор Мікула Н.А. (вступ, п. 3.2, 3.3, висновки);
- к.е.н. Матвєєв С.Е. (п. 1.4);
- к.е.н. Крупін В.Є. (п. 2.4, 3.1);
- к.е.н. Тимечко І.Р. (п. 2.1);
- Демедюк О.П. (п. 2.3.2);
- Цибульська Ю.О. (п. 1.1, 2.2, 2.3.1, 3.2, 3.3);
- Цісінська О.Б. (п. 1.3, 2.2.2, 3.2);
- Кравчук І.П. (п. 1.2, 2.5);
- Філенко К.І. (п. 1.1).

Серія “Транскордонне співробітництво” (Інститут регіональних досліджень Національної академії наук України)

ISBN 978-966-02-4251-7 (серія)

ISBN 978-966-02-6722-0

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту регіональних досліджень НАН України (Протокол №10 від 27.12.2012 р.)

Видавець: Інститут регіональних досліджень НАН України

Адреса: 79026 Україна, м. Львів, вул. Козельницька, 4

© Інститут регіональних досліджень НАН України, 2013

© Мікула Н.А., Матвєєв С.Е., Крупін В.Є., Тимечко І.Р., Демедюк О.П., Цибульська Ю.О., Цісінська О.Б., Кравчук І.П., Філенко К.І.

ВСТУП

З часу здобуття незалежності на українському ринку праці сталося безліч докорінних змін. Насамперед внутрішні міграційні потоки між колишніми союзними республіками одночасно перетворилися на міждержавні. Це обумовило необхідність розробки цілком іншого підходу до регулювання міграційних процесів. Згодом, розширення Європейського Союзу і близькість з країнами, які входять у Шенгенську зону, зумовили потребу у розробці міграційної політики відповідно до нових умов. Значно вищий рівень життя у країнах-сусідах притягує трудових мігрантів, особливо із депресивних прикордонних регіонів України. Відзначимо, що напрями і масштаби міграційних потоків обумовлені не тільки економічними, але і демографічними особливостями розвитку аналізованих країн. З одного боку, в Україні є тенденція до зменшення чисельності населення і, особливо, його працездатної частини. З іншого боку, низький рівень життя та оплати праці є непривабливими для молодого населення. Так, явище транскордонної міграції є неминучим, незважаючи на наявність жорсткої візової політики з країнами-членами ЄС. Будь-які бар'єри чи труднощі при пошуку роботи за кордоном лише сприятимуть виникненню нелегальних міграційних процесів та провокуватимуть постійні чи довготривалі міграції. Однією із найбільш суттєвих проблем є недосконалість інфраструктури ринку праці у транскордонному просторі.

Це обумовлює актуальність необхідності проведення наукових досліджень, пов'язаних з оцінкою стану розвитку транскордонних ринків праці в Україні та розробки методичних рекомендацій щодо їх інфраструктурного забезпечення згідно з сучасними тенденціями на ринку праці Європейського Союзу.

Авторським колективом монографії проведено ґрунтовне дослідження особливостей транскордонних ринків праці і їх інфраструктурного забезпечення, проаналізовано іноземний досвід інфраструктурного забезпечення транскордонних ринків праці, на основі аналізу стану розвитку інфраструктури транскордонних ринків праці в Україні визначено основні

обмеження і перешкоди, які стримують її розвиток, а також розроблено рекомендації щодо формування інфраструктурного забезпечення розвитку транскордонних ринків праці в Україні.

В першому розділі монографії основна увага акцентується на теоретико-методологічних засадах розвитку інфраструктурного забезпечення розвитку транскордонних ринків праці. Зокрема запропоновано поняття **інфраструктури транскордонного ринку праці** як гармонійної, адаптивної системи закладів, організацій і інституцій в сукупності з юридичними, організаційно-економічними та інформаційними умовами, що забезпечує ефективну взаємодію суб'єктів транскордонного ринку праці з їх представниками, яка здатна реалізувати головні спільні функції регіональних ринків праці по обидва боки кордону. Дана дефініція **критерію розвиненості інфраструктури транскордонного ринку праці**, який визначається ефективним функціонуванням її спільних елементів (організаційних, інституційних, інформаційних, технічних та фінансових), а не просто їх наявністю з різних боків кордону, та сумісністю їх діяльності. Обґрунтовано, що основними **функціями**, які може виконати лише інфраструктура транскордонного ринку праці, є управління трудовими міграційними процесами між суміжними прикордонними регіонами сусідніх країн; захист прав працівників - мігрантів цих регіонів; здійснення заходів щодо зміцнення транскордонного співробітництва у сфері соціально-трудова прав громадян суміжних прикордонних регіонів.

Другий розділ монографії присвячено дослідженню світового досвіду інфраструктурного забезпечення транскордонних ринків праці, оцінці стану розвитку транскордонних ринків праці та їх інфраструктурного забезпечення в Україні, виявленню особливостей інфраструктурного забезпечення сільських територій, удосконаленню методичних підходів до оцінки стану розвитку транскордонних ринків праці та їх інфраструктурного забезпечення.

У третьому розділі запропоновано концептуальний підхід розбудови партнерських відносин на транскордонному ринку праці на основі моделі Європейської служби зайнятості по всьому периметру України зі створенням координаційно - інформаційних центрів на конкретних транскордонних ринках праці зі всіма країнами-сусідами. Розроблено алгоритм створення і подальшого

входження у вже існуючу мережу європейських транскордонних партнерств вздовж західного кордону України.

Монографія підготована за матеріалами звіту наукового проекту „Інфраструктура забезпечення розвитку транскордонних ринків праці в Україні”, який виконано відповідно до результатів конкурсу в рамках цільової комплексної програми наукових досліджень НАН України “Інтеграція до світової спільноти та стратегічні виклики для України” та розпорядження Президії НАН України від 29.05.2012 (номер державної реєстрації 0112U004766). Розроблені на підставі досліджень висновки та науково-методичні рекомендації щодо інфраструктури транскордонних ринків праці були використані при підготовці відповідних законодавчих та нормативних документів.

РОЗДІЛ 1 НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ІНФРАСТРУКТУРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСКОРДОННИХ РИНКІВ ПРАЦІ

1.1. Сутність поняття транскордонного ринку праці

Запорукою ефективного інноваційного розвитку будь-якого регіону є наявність висококваліфікованої робочої сили. Невідповідність попиту та пропозиції на ринку праці регулюється шляхом міграції населення, при цьому такі потоки робочої сили особливо інтенсивні між прикордонними регіонами сусідніх країн. Це пояснюється різницею в рівнях соціально- економічного розвитку регіонів, заробітної плати, можливостей для самореалізації і нерівномірності розміщення робочої сили. Часто міграційні потоки набувають постійного і систематичного характеру.

Незважаючи на значну кількість наукових праць з дослідження сутності, видів, наслідків міграції та формування регіональних ринків праці (Е. Лібанова, М. Пістун, М. Романюк, У. Садова, Л. Семів, С. Стеценко, О. Шаблій та ін.), вивчення питання розвитку транскордонних ринків праці, особливостей маятникової міграції в Україні та шляхів подолання її негативних наслідків у транскордонному просторі знаходиться на початковому етапі.

У той же час, інтенсивна міграційна політика сусідніх країн, спрямована на залучення потенціалу трудових мігрантів, вимагає адекватної відповіді з боку уряду України. Оскільки міграція у межах транскордонного регіону є явищем об'єктивним та пов'язаним з бажанням трудового мігранта самоствердитися і поліпшити своє матеріальне становище, будь-які заборони і перешкоди тільки активізують нелегальні потоки, що, у свою чергу, буде викликати зловживання з боку роботодавців і створювати криміногенну ситуацію.

Виникнення транскордонного ринку праці та інтенсивні міграційні процеси у прикордонні, поряд з істотними позитивними аспектами (надходження іноземної валюти у формі переказів заробітної плати, інвестування в економіку через створення спільних підприємств, зменшення рівня безробіття та соціальної напруженості, можливість самоствердитися, реалізувати здібності, підвищити

кваліфікацію, поліпшити матеріальне становище тощо), має істотні негативні наслідки (відтік працездатного населення, недонаповнення пенсійного і соціального фондів, витрачання державних коштів для навчання працівників для економіки іншої держави, низький рівень вкладення коштів в організацію власної справи серед мігрантів (3,6%), погіршення сімейних стосунків, знецінення сімейних цінностей, підліткова злочинність тощо).

Транскордонний ринок праці - це система суспільних відносин, пов'язана з узгодженням попиту та пропозиції трудових ресурсів, умов формування робочої сили, оплати праці та соціального захисту в рамках транскордонного регіону. Транскордонний ринок робочої сили є не просто сумою регіональних ринків, а системою, що базується на їх взаємозв'язках і взаємодоповненнях.

Покупцем на транскордонному ринку праці виступає роботодавець з одного боку кордону в особі підприємства різної форми власності, індивідуального наймача, громадської організації тощо. Продавцем є громадянин працездатного віку з іншого боку кордону. Товаром на цьому ринку є саме праця, і угода з її купівлі-продажу має певні особливості. В той час коли на товарному ринку покупець набуває право власності на товар, на ринку праці покупець отримує право власності тільки на кінцевий результат праці людини. На ринку праці працівник не позбавляється права власності на свою робочу силу, а лише передає роботодавцю на деякий період часу право використовувати необхідні йому професійні здібності працівника.

Трудова угода є зазвичай довготривалою, ризиковою і залежить від часу, що обумовлює потребу в більш ґрунтовному регламентуванні всіх її аспектів. Особливістю ринку праці є особлива цінність не грошової сторони угоди. Часто визначальним для працівника є місцезнаходження роботодавця, соціальні гарантії, можливість кар'єрного росту, саморозвитку, умови праці, мікроклімат в колективі тощо. Саме наявність кордону і різниця в якості життя по різні його боки зумовлюють суттєві відхилення в інтенсивності та щільності взаємозв'язків на ринку праці і кон'юнктурні коливання всередині останнього.

Головними елементами транскордонного ринку праці є сукупний попит, який відображає загальну потребу економіки регіону в робочій силі і сукупна пропозиція - все економічно активне населення регіону. Основними причинами формування транскордонного ринку праці є

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Науково-методичні засади інфраструктурного забезпечення транскордонних ринків праці.....	6
1.1. Сутність поняття транскордонного ринку праці	6
1.2. Основні засади мережевої економіки для розвитку інфраструктурного забезпечення у транскордонному регіоні.....	16
1.3. Сутність і складові інфраструктурного забезпечення транскордонного ринку праці	23
1.4. Визначення проблем інфраструктурного забезпечення транскордонних ринків праці	40
Розділ 2. Методичні підходи до оцінки рівня інфраструктурного забезпечення транскордонних ринків праці.....	44
2.1. Методичні підходи до оцінки стану розвитку транскордонних ринків праці і їх інфраструктурного забезпечення.....	44
2.2. Досвід Європейського Союзу у формуванні транскордонних ринків праці та їх інфраструктурного забезпечення	50
2.3. Оцінка стану розвитку транскордонних ринків праці в Україні і їх інфраструктурного забезпечення.....	94
2.4. Особливості інфраструктурного забезпечення розвитку транскордонних ринків праці на сільських територіях.....	105
2.5. Мережеві структури як основа активізації транскордонного ринку праці	114
Розділ 3. Методичні підходи до розвитку інфраструктурного забезпечення транскордонних ринків праці.....	126
3.1. Напрями розвитку інфраструктурного забезпечення транскордонних ринків праці на сільських територіях.....	126
3.2. Рекомендації щодо приєднання до мережі транскордонних партнерств Європейської служби зайнятості.....	129